

Nya Väktaren

VOLYM VIII

Teologisk bilaga till Kyrka och Folk nr 21/05

August Strindberg och hans drama Ett drömspel

Nya Väktaren har här glädjen att publicera en artikel om August Strindberg och hans drama Ett drömspel. Nya Väktarens tidigare redaktör Axel B Svensson hade en betydelsefull korrespondens med den store författaren och spelade en viktig roll för att sökaren blev en finnare till slut. Författaren till nedanstående artikel är Lars Engström, f 1927, framstående teaterman och skådespelare. Bland hans mer framträdande filmroller på senare tid märks rollen som läkaren i Bille Augusts Till Jerusalem, baserad på Selma Lagerlöfs kända roman. Lars Engström har bl a varit teaterchef för Uppsala stadsteater och Malmö stadsteater.

När han bland sina jämnåriga inom teatervärlden mötte dem som brutit med kristendom och kyrka och bland de yngre mötte kulturradikalismen vid 60-talets slut gick Lars Engström tillsammans med sin fru Maj den motsatta vägen och sökte sig in i kyrkans tro och liv. Han är nu märkt av en svår sjukdom men har med obändig energi färdigställt detta manus till Nya Väktaren.

För en del av våra läsare kanske inte studiet av skönlitteratur hör till det som man velat eller kunnat ägna sig åt. Som en hjälp på traven in i Strindbergs tankevärld kan de vara värt att nämna att den världsbild och gudavärld som framträder i dramat Ett drömspel inte skall uppfattas som ett uttryck för skaldens tro och tanke utan vi rör oss här bland symboler som används för att säga något in i tiden med dess nya idéströmmar och gamla kristna arv. "Det är synd om människorna" är ett av de vanligaste citaten från Strindberg. Här får vi nu se att de orden är lagda i munnen på en kvinnlig gudamänniska. Indra – gudadottern som stigit ned till jorden – ömkar människorna men hon vill inte offra sig, ja, knappast lyfta ett finger för att hjälpa dem utan konstaterar att "det är synd om människorna" och hon vill så snart som möjligt slippa från denna plågsamma värld.

Genom bilden av Indra som inte är vad Kristus är hjälper oss Strindberg att förstå något mer av det stora och underbara som Jesus Kristus verkligen är. Han tycker inte bara synd om människor utan gör sig till ett med vår synd för att rädda oss. Den som liksom Lars Engström har sett detta evangelium skymta fram i Strindbergs drama förstår att det för en kristen finns upptäckter att göra i den stora litteraturen och genom dessa upptäckter ges en möjlighet till samtal med de människor som står främmande för kyrkans språk men flytande talar konstens och litteraturens.

För den som känner till vår tids strömningar framträder Strindbergs drama som en märklig förtida uppgörelse med den nya religion som kallas New Age. Vi är glada att kunna ge våra läsare del av de insikter som en framstående kristen yrkesman vunnit inom sitt område när Lars Engström här berättar som regissör om sina tankar om Ett drömspel.

Fredrik Sidenvall

Lars Engström

En Sökares Drömspel

- En studie i Strindbergs religiösa sökande så som det kommer till uttryck i Ett drömspel.

Våren 1987 satte jag upp *Ett drömspel*, hans mest älskade drama, på Vasa teater i Finland. Jag hade länge velat göra pjäsen men inte fått tillfälle till det. Och jag ville göra det på ett alldeles speciellt sätt, nämligen låta en och samma skådespelare spela alla de tre manliga huvudrollerna. De representerade ju olika sidor hos Strindberg själv. Dessutom hade jag som kristen sökare under 80-talet funnit så många kristna tankegångar i pjäsen att det skulle vara frestande att särskilt betona dessa i en uppsättning.

I Vasa fick jag möjligheten att realisera mina idéer och det med en mycket ung ensemble. Tio skådespelare delade på dubbla antalet roller. Många scener måste strykas men helheten fungerade och det religiösa sökandet blev lätt att följa och blev också mycket uppskattat av den finska pressen. Det här var en annorlunda Strindberg!

Strindbergs egna anvisningar om musik av framför allt Beethoven följdes och utökades med ganska långa partier ur Beethovens Missa Solemnis, som verkade som om den var skriven för *Ett Drömspel*. Beethoven var Strindbergs musikaliska favorit, ja, han var troligen den enda konstnär i hela världen och i alla konstnärs-kategorier som han kände sig besläktad med och den enda som han betraktade som sin jämlike!

I en andaktsbok som Strindberg ofta använde skrev han: *Om vårt hjärta fördömer oss, så är Gud större än vårt hjärta och vet allting. I hans bibel är botpsalmen nr 102 i Psaltaren kraftigt understruken: Herre dölj icke ditt ansikte för mig, när jag är i nöd. Böj ditt öra till mig; när jag ropar, så skynda att svara mig...*

Hela dagen smädar mig mina fiender; de som rasar mot mig förbanna med mitt namn... Mina dagar äro såsom skuggan, när den förlänges, och jag själv förvisnar som gräs.

Skuld och försoning var viktiga frågor för Strindberg och genom skådespelet går hans sökande efter en Gud som en röd tråd. Huvudpersonen är en indisk gudadotter, som nedstiger till jorden för att se hur mänskorna har det. Författaren ger henne på jorden namnet *Agnes*. Byt ut den sista vokalen "e" mot "u" så står det istället *Agnus*. *Agnus Dei*. Guds lamm, som kristna använder om sin mästar.

Agnes är inte bara Kristuslik, hon talar ofta om sin företrädare Kristus, som av alla "rättänkande" blev hängd på ett kors. Själv hamnar hon i samma situation, en folkmassa vill stena henne, men hon flyr. Hon orkar inte med människornas ondska utan återvänder till sin fader i himmelen. Vid sitt avsked vill han att hon ska förklara för honom världens uppkomst, framför allt meningen med människornas liv. Då berättar hon en sägen ur den indiska mytologin, som Strindberg hade hittat i en buddistisk skrift, och som han blev så fascinerad av att han infogade den i skådespelet trots att den inte alls hade funnits med i hans tankar tidigare i skådespelet. För att förstärka effekten skrev han så till en första scen, där guden Indra varnar henne från att fara ner till de besvärliga människorna men hon känner på sig att hon kan hjälpa dem och far trotsvisst ner.

Detta tillägg ger poetisk kraft åt dramat men gör det religiösa sökandet något förvirrat. Strindberg måste ha insett detta, ty när premiären på Dramaten närmade sig blev han enligt bevarade dagboksanteckningar så uppskrämd att han trodde att Gud skulle straffa honom för hädelse. Premiärkvällen satt han ensam i sin bostad i Blå tornet, Drottninggatan 85, med en fruktansvärd ångest. Det blev succé och när den meddelades honom, genom att man kom hem till honom med en lagerkrans som premiärpubliken förärat honom, skrev han "G V T" i sin dagbok – det var hans vanliga förkortning för "Gud vare tack" – och gick och hängde

upp lagerkransen om huvudet på Beethovens dödsmask, som han hade på väggen ovanför pianot i sin matsal.

Jag ska nu redogöra för innehållet i skådespelet och särskilt uppehålla mig vid de scener där hans religiösa sökande dominerar. I ett företal säger han: "Författaren har sökt härma drömmens sammanhängande men skenbart logiska form. Allt kan ske, allt är möjligt och sannolikt... Personerna klyvas, fördubblas, dubbleras, dunsta av, förtätas, flyta ut, samlas. Men ett medvetande står över alla, det är drömmarens."

Drömmaren, det är Strindberg själv. Och det han drömmer är om hur en gudadotter stiger ner på jorden och låter sig födas där som dotter till en glasmästare. I deras första scen befinner de sig utanför ett slott, som de kallar för "det växande slottet" och som har en blomknopp istället för en krona högst uppe på taket.

Agnes frågar sin far: "Varför växer blommor upp ur smuts?"

Fadern svarar: "Därför att de inte trivas i smutsen, skynda de sig så fort de kan upp i ljuset, för att blomma där och dö."

Gudadottern säger då till sin far att hon vill befria människorna ur deras fångenskap. I slottet sitter det en fånge, det är hon säker på och hon går kavat in och hittar mycket riktigt en fånge där, en *Officer*, som sitter inspärrad där för någon mindre förseelse. Men han *vill* inte bli befriad!

"Med frihet följer ansvar", säger han till Agnes, "och ansvar, det är jobbigt ty varje fröjd i livet får betalas med dubbla värdet sorg. Där jag sitter är det svårt, men skall jag köpa den friheten, då får jag lida *tviefalt*."

Men Agnes ger sig inte: "Det är en plikt att söka friheten i ljuset!"

Och Officeren svarar: "Plikt? Livet har aldrig erkänt plikter mot mig!"

Officeren är den första av de tre män som Agnes prövar att leva med. De andra två är *Advokaten* och *Diktaren*. Alla representerar de olika sidor hos Strindberg själv och alla misslyckas de i samlivet med henne.

Officeren är naiv, romantisk och ganska feg. Han vill helst av allt ha en madonna att dyrka på avstånd och när vi nästa gång möter honom i stycket är han i full färd med en sådan dyrkan. Det är en operasångerska han har hittat och som han går och väntar på i en teaterkorridor. Man hör hennes röst då och då men man får aldrig se henne. När så Agnes dyker upp i korridoren känner han inte igen henne! Han bara fortsätter – i scen efter scen – att gå och vänta på *Victoria*, som han kallar sin operasångerska. Han hinner åldras och bli vithårig utan att hon någonsin kommer! Ändå väljer han att älska henne hellre än att älska den livs levande Agnes.

Hon ger upp Officeren och går istället till en *Advokat*, som främst ser som sin uppgift att hjälpa de fattiga och utstötta, en som vill föra arbetarnas talan och är beredd att göra *revolution*.

Det här verkar vara precis rätt person för Agnes att stödja, hon ska hjälpa både honom och alla hans fattiga klienter! Hon erbjuder sig att samla upp i sin schal alla deras smärtor, alla Advokatens mottagna förtroenden om brott, laster, orätt fångat, baktal, smädelser...

Men Advokaten slår ifrån sig: "Då räcker inte din själ! Jag har ett mord för närvarande vid tinget – det går väl an. Men vet du vad som är värre än allt? Det är att skilja makar! Då är det som om det skrek ini jorden och uppe i himlen, skrek förräderi mot urkraften, det godas källa, mot kärleken. Får man så reda på orsaken till allt lidandet så är det nästan ingenting. En gång rörde det sig visst om en grönsallad, en annan gång om ett förflyget ord!"

Och Agnes kan bara svara: "Det är synd om människorna!"

Plötsligt avbryts deras samtal av *Officeren*, som kommer och hämtar Advokaten till en doktorspromotion. De ska nämligen båda få lagerkrans och doktorshatt! Och så följer en pampig promotionsscen, där alla får sin lagerkrans – alla utom Advokaten! Utan att ha fått reda på anledningen får han gå hem med oförrättat ärende.

"Fick du icke kransen?" frågar Agnes honom.

"Nej, jag var icke värdig."

"Varför? Därför att du tagit dig an de fattigas sak, lagt ett gott ord för den brottslige, lättat bördan för den skyldige, skaffat uppskov åt den dömde? *Ve människorna*, änglar är de icke, men det är synd om dem. Kom, ska jag ge dig en krans, som passar dig bättre" och lägger en *Kristi törnekrona på hans huvud*.

I nästa scen tar hon med sig Advokaten till *Fingalsgrottan*, där dropparna som faller från stenarna är människotårar som i vindens lek låter som suckar.

"Hit har de dödliges klagan nått – längre icke. Säg mig. Varför denna eviga klagan? Har livet intet att glädjas åt?"

"Jo", svarar Advokaten, "det ljuvaste som är det bittraste – *Kärleken! Maka och hem! Det högsta och det lägsta!*"

Och Agnes utropar: "Må jag pröva!"

"Med mig?"

"Med dig! Du känner klipporna, stötestenarna – må vi undvika dem!"

"Men jag är fattig."

"Vad gör så det, blott vi älska varann! Och skönhet kostar intet."

Agnes är trosvis. Beredd att övervinna allt som kan komma i livet. Men Advokaten fortsätter att rada upp alla hinder, alla stötestenar.

"Men tänk om jag har antipatier som är dina sympatier?"

"Dem får man jämka."

"Och om vi ledsna?"

"Så kommer barnet och skänker förströelse som alltid är ny."

"Och du vill ha *mig* jag som är fattig och ful, föraktad och utstött?"

Agnes är helt säker: "Ja, må vi förena våra öden!"

Och de gifter sig.

I nästa scen i skådespelet möter vi dem som gifta och de ha redan ett litet barn. Äktenskapet har redan blivit ett helvete för dem båda. Hon längtar efter lite skönhet, en blomma, en heliotrop kanske – *han* säger att de inte har råd, ty för samma pris som för en heliotrop kan de få sex liter mjölk eller fyra kappar potatis! De försöker stå ut med varandras svagheter, de försöker på alla sätt förekomma hatet men plötsligt orkar de inte stå emot det utan drabbas av det. Och när så *Officeren* en dag kommer och bjuder ut Agnes på en tur i skärgården, lämnar hon både Advokaten, barn, maka och hem och dansar iväg med *Officeren*!

Skamsund. Där bor rika människor som behandlas för olika välfärdssjukdomar. De ska till Fagervik men hamnar fel och kommer till ett ställe som kallas Skamsund och där kolera-suspekta desinficeras i heta ugnar. Här träffar Agnes den *tredje* mannen som hon ska pröva att leva med, och det är *Diktaren*.

Han kommer till badanstalten för att ta sig ett gyttebad och hans sätt att uppträda och hans eleganta sätt att uttrycka sig på imponerar stort på henne! *Diktaren* håller en liten föreläsning:

"Av lera skapade guden Ptah människan på en krukmakarskiva, en svarv – skeptiskt – eller vad som helst annat! – Exstatiskt – Av lera skapade bildhuggaren sitt mer eller mindre odödliga mästerverk – skeptiskt – som oftast är bara skräp! – Exstatiskt – Av lera tillverkas dessa för skafferiet så nödvändiga kärl vilka med ett gemensamt namn kallas krukor, tallrikar – skeptiskt – det rör mig så lite förresten vad de kallas! – Exstatiskt – *Detta är leran!* När leran är tunnflytande kallas den *gyttja* – *C'est mon affaire!*"

Det är en ganska elak och nog också ganska självironisk skildring av en diktare i detta första möte med Agnes. Men han visar sig också ha mer tilltalande sidor som när han för utsatta mänskors talar, tex. i berättelsen om en flicka *Lina*, som en gång i världen var ung och vacker men som gift sig till ett liv i släp, skrik, svält och stryk. Och som flytt hem och bor hos sina föräldrar, som också de utnyttjar henne. Hennes syster däremot som en gång rymde hemifrån för storstadens lockelser, och där gick vilse i synden, *hon* tas emot precis som den förlorade sonen i bibeln, när hon återvänder hem. För henne slaktas den gödda kalven medan *Lina* får gå med ämbaret och mata svinen!

Agnes gudadotter försvarar föräldrarna: "Det blir glädje i hemmet därför att den vilsegångna övergivit den dåliga vägen och icke bara därför att hon kommit hem! Märk det!"

Diktaren står kvar på Linas sida: "Men ställ då till bal med supé varje afton för denna oförvitliga arbeterska som aldrig gått på villovägen, gör det! Men se, det gör de inte, utan när *Lina* är ledig får hon gå i bönhuset och mottaga förebräelser för att hon icke är fullkomlig! Är detta rättvisa?"

Agnes blir svarslös och lämnar så Diktaren för denna gång.

Diktaren tar med sig Agnes från det hemska Skamsund till det vackra Fagervik. Hon dansar ballongfararvals bland de många helgdagsklädda invånarna. Agnes njuter en stund av dansen och friden – tills hon upptäcker att även här *lider* människorna. Av olycklig kärlek eller av att livets svårigheter dödar den rena kärleken. Och hennes intresse fångas av en man som påstås äga all mark och all skog man kan se här i Fagervik men som också klagar – han är nämligen *blind!* Han har just kommit ner till hamnen för att ta farväl av sonen som ska ge sig iväg på långresa på ett segelfartyg. Han berättar så här för Agnes och de omkringstående:

"Jag frågade en gång ett barn, varför havet var salt, och barnet som hade en far på långresa sa: 'Havet är salt för att sjömännen gråter så mycket.' 'Varför gråter sjömännen så mycket', frågade jag då. 'Jo', svarte barnet, 'därför att de jämt ska resa bort'. 'Men varför gråter människan när hon är ledsen', frågade jag vidare. 'Jo', sa barnet, 'därför att ögonglasen skola tvättas ibland, för att man ska se klarare!'"

Agnes blir så intresserad att hon tar kontakt med den blinde. Och i samma ögonblick som han hör hennes röst ljusnar hans ansikte och han frågar:

"Vem är som tilltalar mig? Jag har hört den rösten förr i mina drömmar, i min ungdom, när sommarlovet började, i min nygiftastid, när mitt barn föddes. Varje gång livet log hörde jag den rösten – som en sommarsusning som ett harpackord, såsom jag föreställer mig änglahälsningen i julnatten..."

Rätt in i denna idyll dyker *Advokaten* plötsligt upp och kallar Agnes tillbaka till hennes plikter.

"Plikt, vad är det?" frågar hon.

"Plikt är allt vad du fasar för, allt vad du icke vill men måste! Det är att avstå, försaka, umbära, gå ifrån, allt oangenämt, vidrigt, plågsamt ..."

"Men finns det då inga angenäma plikter?"

"Jo", säger Advokaten, "men angenäma plikter är synd!"

Gudadottern vägrar att återvända till sitt hem och sitt barn.

"Jag återvänder inte till förnedringen och smutsen. Jag vill dit upp, varifrån jag kommit. Men först går jag ut i ödemarken och ensamheten för att återfinna mig."

Parallellen till Kristi vandring på jorden är uppenbar men Agnes orkar inte med livet på jorden, hon kan inte ta på sig korset. I stället tar hon med sig Diktaren till *Fingalsgrottan* eller Guden Indras öra som hon också kallar den. Det är samma plats där hon en gång friade till Advokaten, och där enligt henne guden Indra, himladottern, säges lyssna till de dödliges klagomål.

"Ser du inte hur grottan är byggd som en snäcka? Har du inte som alla barn en gång hållit en snäcka för örat, hört ditt hjärteblod

susa, dina tankars sorl i hjärnan, bristningen av tusen små utnötta trådar i din kropps vävnader... Detta hör du i den lilla snäckan, föreställ dig då vad som ska höras i denna stora!”

Diktaren svarar: ”Jag hör bara vindens sus.”

Gudadottern: ”Då ska jag tolka vindarnas klagan. Indra, himmelns herre, hör oss! Hör när vi sucka!

Människorna icke onda, icke goda heller! De leva som de kunna, en dag om sänder. Stoftets söner i stoft vandra. Av stoftet födda, till stoft varda de! Fötter att trampa fingo de, vingar icke. Dammiga bliva de, är skulden deras eller din?”

När Diktaren förstår att Agnes tänker lämna honom och fara upp till sin fader i himmelen, ber han henne ta med sig en böneskrift till Världens Herre, författad av en drömmare. Och hon läser ur denna skrift som han själv författat.

”Varför födes du med smärta, varför plågar du din moder, mänskobarn när du ska skänka henne modersfröjden, fröjden över alla fröjder? Varför vaknar du till livet, varför hälsar du på ljuset med ett skrik av ondska och av smärta? Varför ler du ej mot livet, mänskobarn, då livets gåva skall ju vara glädjen själv? Varför födas vi likt djuren, vi av gudastam och mänskoätt? Anden krävde dock en annan klädnad än den här av blod och smuts! Och så börjar vandringsloppet över törne, tistel, stenar. Går det någon gång på banad väg kallas genast den förbjuden. Plockar du en blomma, bums får du veta att den äges av en annan. Stänges vägen av en åker och du måste fram din färd, trampar du i andras gröda, andra trampa sen i din för att göra skillnan mindre! Varje glädje som du njuter bringar alla andra sorg men din sorg gör ingen glädje därför är det sorg på sorg! Så går färden till din död som tyvärr blir andras bröd!”

Plötsligt när de står där i Fingalsgrottan börjar sjöarna gå ute på havet och ett skepp siktas, som är i nöd. Det rings i skeppsklockan och besättningen ropar i förtvivlan: ”Herre, förbarma dig! Krist Kyrie!” Och plötsligt syns en man komma gående på vattnet och Agnes frågar:

”Är detta *Han*?”

”Det är han, Den korsfäste.”

”Varför blev han korsfäst?”

”Därför att han ville befria människorna.”

”Vilka korsfäste honom?”

”Alla rättänkande!”

Och de hör ett skri från besättningen på fartyget, när Kristus-gestalten kommer närmare, och Diktaren kommenterar: ”Se, de skriker av fasa, när de ser sin räddare. Och nu, titta, springer de över bord, av fruktan för Frälsaren! De skriker för att de ska dö! Skriker, när de föds och skriker när de dör!”

Och även Agnes får uppleva medmänniskornas ondska. De vill stena henne och det är med knapp nöd hon lyckas fly i sista stund. Men plötsligt dyker Advokaten upp igen och gör ett nytt försök att återföra henne till hennes plikter som maka och mor, men hon hänvisar till sina högre plikter. Advokaten ger sig inte: ”Ditt barn lider av saknaden – kan du veta att en människa lider för dig?”

Agnes drabbas av hans ord: ”Nu fick jag ofärd i min själ... den gick itu och det sliter åt två håll!”

Och hon kasta sig i Diktarens armar och ber honom följa henne ut i ödemarken. Där blir de ensamma.

Agnes: ”Stunden är icke avlägsen då jag med eldens hjälp skall stiga till etern igen... det är det ni här på jorden kallar för att dö och som ni nalkas med fruktan.”

Diktaren bekräftar: ”Fruktan för det okända!”

”Har du alltid tvivlat?”

”Nej, jag har haft vissheten många gånger, men efter en tid gick den sin väg. Som en dröm, när man vaknar!”

Diktaren fortsätter att fråga: ”Hör du, var det icke Indra som en gång sände sin Son hit ner för att höra mänsklighetens klagomål?”

”Jo, det var det! Hur blev han mottagen? Blev icke människans

ställning förbättrad efter hans besök på jorden? Svara sanningsenligt!”

Diktaren tvekar länge: ”Förbättrad? – Jo litet, mycket litet! – Men istället för att fråga, vill du svara på *min* fråga: kan du säga mig gåtan?”

Strindberg i gestalt av Diktaren kan inte riktigt tro på en gudason, som inte lyckades befria människorna, och han vill att Agnes ska ge honom en förklaring. Och eftersom hon är en indisk gudadotter så berättar hon för honom om *Brama*, den gudomliga urkraften, som en gång i tidernas morgon lät förleda sig av *Maja*, världensmodern, att föröka sig.

”Detta det gudomliga urämnets beröring med jordämnet var himlens syndafall. Världen, livet och människorna är sålunda endast ett fantom, ett sken, en drömbild...”

Diktaren inflikar förtjust: ”*Min* dröm!”

Agnes fortsätter: ”Men för att befrias ur jordeämnet söker *Bramas* avkomlingar *försakelsen och lidandet*... Men denna trängtan till lidandet råkar i strid med begäret att njuta, eller *kärleken*. Förstår du nu, vad kärleken är, med dess högsta fröjder i de största lidanden. Det ljuvaste i det bittraste!”

”Och slutet?”

”Det du känner – striden mellan njutningens smärta och lidandets njutning – botgörarens kval och vällustingens fröjder.”

”Alltså strid?”

”Strid mellan motsatser alstrar kraft, liksom elden och vattnet ger ångkraft.”

”Säg dock innan du går, vad led du mest av härnere?”

Gudadottern: ”Av att vara till: att känna min syn försvagad av ett öga, min hörsel förslöad av ett öra och min tanke, min luftiga ljusa tanke, bunden i fettslyngors labyrinter.”

Och Agnes, gudadottern, bereder sig att ta avsked från Diktaren efter sin misslyckade jordevandring: ”Farväl du mänskobarn, du drömmare, du skald som bäst förstår att leva på vingar svävande utöver jorden, du dyker ner i mulden för att den snudda vid, ej fastna... Nu när jag går... i avskedsstunden, när man ska skiljas från en vän, en plats hur stiger icke *saknaden av det man älskat och ångern över det man brutit*, nu jag känner hela varats smärta. Så är det att vara människa. Man saknar även det man ej värderat. Man ångrar även det man icke brutit. Man vill gå bort och man vill stanna... Så rivas hjärtats hälfter var åt sitt håll, och känslan slits som mellan hästar av motsats, obeslutsamhet, disharmoni...”

Farväl! Säg dina syskon att jag minns dem dit jag nu går och deras klagan skall i ditt namn jag föra fram till tronen *ty det är synd om människorna! Farväl!*”

Så går hon in i det växande slottet, utanför vilket hon i början satt med sin far glasmästaren och undrade varför blommor växer upp ur smuts. Diktaren står ensam kvar.

Bakom honom syns enligt författarens scenanvisningar en vägg av olyckliga mänskoansikten, frågande, sörjande, förtvivlade. Och alla ser de på honom, Diktaren, som om han vore deras enda hopp om kontakt med *det överjordiska*.

Allt medan Diktaren synes digna under bördan av sitt ansvar gentemot medmänniskorna brinner det växande slottet upp och blomknoppen på taket slår ut och blir en jättekrysanter!

På Strindbergs grav på Norra kyrkogården i Stockholm står det på hans egen begäran *O crux ave spes unica*. Var hälsad kors mitt enda hopp! Och denna hans begäran framställdes för första gången i ett testamente som han skrev just vid tillkomsten av *Ett drömspel*.

Grunden till artikeln skriven 1997, korrigerad något i februari 2005.

Lars Engström, Stockholm
fd teaterchef och skådespelare

Liknelsernas pedagogik

Så mycket som en tredjedel av evangelisternas texter upptas av liknelserna. I Orienten använde man gärna bildspråk och liknelser. Rabbinerna använde liknelser som hjälpmedel att undervisa i svåra frågor. Jesu liknelser har många pedagogiska funktioner. Vilka? Innan frågan besvaras ska vi undersöka vad en liknelse är.

Vad är en liknelse?

Det svenska ordet liknelse betyder ”förklarande jämförelse”. Ett visst begrepp, *sakledet*, belyses genom att sammanställas med ett annat, *bildledet*, som i uttrycket ”Flitig som en myra”.

I Gamla respektive Nya Testamentenas grundspråk används för liknelse ett ord som rymmer mer än vårt svenska. Det hebreiska ordet är *mashal*, som betyder: vara lik, likna, jämföra. Det avser en utsaga som har en djupare innebörd. Mashal betecknar allt bildspråk över huvud taget och används om uttryck och texter av många slag: ordspråk, liknelser, poem o.d. De allra flesta mashaler i Gamla Testamentet är typen tänkespråk; Ordspråksbokens hebreiska namn är Mishle Shelómó (Salomos mashaler). I Gamla Testamentet finns bara fem mashaler som tydligt kan pekas ut som berättande: Dom 9:7-15, 2 Sam 12:1-4, 2 Kon 14:9, Jes 5:1-6 och Hes 17:3-10.

Evangelisterna (och Septuaginta) översätter hebreiskans mashal med grekiskans *parabolé*, som ungefär betyder att man ”kastar något vid sidan av”.¹ Man placerar en sak bredvid en annan och gör en jämförelse.

Liknelsernas form

Jesu liknelser är uppbyggda på många olika sätt. Somliga forskare räknar som liknelser in alla Jesu jämförelser och metaforer, medan andra följer snävare definitioner. Därför kan antalet liknelser i evangelierna variera från 33 till 79, beroende på hur man räknar. Till liknelser räknar man vanligtvis främst jämförelser som har formen av en kort *berättelse*. Illustrerat Bibellexikon delar in liknelserna i tre grupper:

1. Den egentliga liknelsen

Denna liknelseform skiljer sig från metaforer genom att vara mer utarbetade. Den innehåller en rumsmässig förflyttning, en händelse, men är sparsam på miljöbeskrivning. Den kräver ofta uttolkning för att bli begriplig. Ett exempel:

”Himmelriket är likt en surdeg, som en kvinna tar och blandar in i tre mått mjöl, till dess alltsammans blir syrat” (Matt. 13:33).

2. Parabler (Liknelseberättelser)

Parabler eller *liknelseberättelser* växer ut till en full berättelse med många levandegörande detaljer. Till skillnad från den egentliga

liknelsen, som är uppbyggd på sådant som alla gör till vardags och det som vanligtvis inträffar, så utgörs liknelseberättelserna av engångsföreteelser, något som kan hända men inte tillhör det vanliga. Med hjälp av en sådan scen motiverar Jesus lärjungarna att inte tröttna på att be:

”I en stad fanns en domare som varken fruktade Gud eller hade respekt för människor. I samma stad fanns en änka, som gång på gång kom till honom och sade: ’Ge mig rätt inför min motpart.’ Till en tid ville han inte, men sedan sade han till sig själv: ’Även om jag inte fruktar Gud eller har respekt för någon människa, skall jag ändå ge den här änkan rätt, därför att hon är så besvärlig. Annars kommer hon till sist att pina livet ur mig med sina ständiga besök’” (Luk. 18:2-5).

Längden på Jesu liknelseberättelser kan variera. Den ovanstående tillhör de kortare, bara fyra verser. Liknelsen om den förlorade sonen är längst med sina 22.

3. Exempelberättelser

En tredje form av liknelse uppför sig istället som en verklighets-skildring, som ett direkt exempel ur vardagen. Exempelberättelsens poäng kan överföras till exakt samma situationer i verkligheten, som i liknelsen om farisén och publiken i templet:

”Två män gick upp till templet för att be. Den ene var farisé och den andre publiken. Farisén stod och bad för sig själv: Gud, jag tackar dig för att jag inte är som andra människor, rånare, brottslingar, äktenskapsbrytare, eller som den där publiken. Jag fastar två gånger i veckan, jag ger tionde av allt jag tjänar. Publiken stod långt borta och vågade inte ens lyfta blicken mot himlen utan slog sig för bröstet och bad: Gud, var nådig mot mig, syndare. Jag säger er: Han gick hem rättfärdig, inte den andre. Ty var och en som upphöjer sig skall bli förödmjukad, men den som ödmjukar sig skall bli upphöjd” (Luk. 18:9-14).

Exempelberättelser finns endast hos Lukas: den barmhärtige samariten (10:30-37), den rike dåren (12:16-21), den rike mannen och Lasarus (16:19-31) och farisén och publiken i templet (18:9-14).

Liknelsen som undervisningsmetod

Jesus använde i mycket stor utsträckning liknelser som underlag för begrundan och undervisning, för att förklara Guds rikes väsen. Liknelserna användes inte enbart för att utsmycka en tankegång, utan främst av pedagogiska skäl. Vilka pedagogiska funktioner hade Jesu liknelser?

Liknelsen har tre grundläggande pedagogiska funktioner, nämligen 1) att fånga åhörarnas uppmärksamhet, 2) att hjälpa åhörarna att minnas 3) och att förmedla insikt.

1. Den yttre berättelsen väcker intresse

En viktig aspekt på liknelserna är att de fångar åhörarnas intresse och nyfikenhet i kraft av att vara berättelser. Jesus möter på det sättet folket på deras egna villkor. Han hade kunnat presentera sitt budskap i dogmatiska satser, men istället skapar han med liknelserna intresse och nyfikenhet både hos religiöst bildade och hos vanligt folk. Berättelser väcker fantasin och skapar inre, rörliga bilder, vilket kan ses i kontrast mot abstrakt undervisning. Vi följer händelserna med våra sinnen; vi ser och hör vad som händer. Handling dominerar framför miljöbeskrivningen. Claude C. Jones påpekar att Jesu liknelser var ”full of action”² snarare än att vara beskrivande:

”Den som därför hör dessa mina ord och handlar efter dem, han liknar en förståndig man som byggde sitt hus på klippan. Regnet öste ner, störtfloden kom och vindarna blåste och kastade sig mot det huset. Men det föll inte, eftersom det var grundat på klippan. Men den som hör dessa mina ord och inte handlar efter dem, han liknar en dåre som byggde sitt hus på sanden. Regnet öste ner, störtfloden kom och vindarna blåste och slog mot det huset, och det föll samman, och dess fall var stort” (Matt. 7:24-27).

Jesu liknelser har vissa genomgående drag:

A. Liknelserna utgår från åhörarnas egen livsvärld, som fårskötsel, jordbruk, brödbak, bröllop, skulder, rika och fattiga, träd och växter, osv. Liknelserna tar framför allt utgångspunkt i människors möte med varandra.

B. Samtidigt innehåller många av Jesu liknelser moment av överraskning. De kan innehålla en eller flera detaljer som på ett oväntat, absurt eller överdriven sätt bryter mot det vardagliga. Liknelsen om den obarmhärtige tjänaren (Matt. 18:23-34) bygger, exempelvis, på överraskande kontraster: En kung håller redovisningen och det uppdragas att en av hans tjänare är skyldig honom tio tusen talenter. Detta belopp motsvarade 60 miljoner dagslöner för en arbetare vid Jesu tid, dvs. över 164 000 års arbete. Summan är astronomisk, vilket kastar ett märkligt ljus över resten av händelseutvecklingen:

”Eftersom han inte kunde betala, befalldes hans herre att han och hans hustru och barn och allt vad han ägde skulle säljas och skulden betalas. Tjänaren föll ner för honom och bad: Ha tålmod med mig, så skall jag betala dig alltsammans. Då förbarmade sig tjänarens herre över honom och gav honom fri och efterskänkte hans skuld” (Matt. 18:25-27).

Dessa, med beloppets stolec i åtanke, orealistiska händelser – att tjänaren lovar betala, att kungen eftersänker – fortsätter med att tjänaren kommer ut och träffar sin medtjänare, som är skyldig honom hundra denarer, motsvarande tre och en halv månaders arbete.

”Han tog fast honom och ville strypa honom och sade: Betala vad du är skyldig! Hans medtjänare föll då ner och bad honom: Ha tålmod med mig, så skall jag betala dig. Men han gick inte med på det utan gick och lät sätta honom i fångelse, tills han hade betalat vad han var skyldig” (Matt. 18:28-30).

Detaljerna i liknelsen skapar effektfulla kontraster. Eftersom den förste tjänaren fått sin skuld efterskänkt, blir man förvånad över hans hårda beteende mot medtjänaren. Liknelsen är Jesu svar på frågan hur ofta vi ska förlåta varandra.

2. Lätta att minnas

Liknelserna tycks vara utformade för att kunna memoreras. Bilder och berättelser väcker våra sinnen och fastnar lättare i minnet än abstrakt material. Jesu liknelser utgår från allmänbekanta företeelser, har en kort och enkel handling och kan innehålla absurda eller dramatiska detaljer. Dessa karaktärsdrag hos liknelserna gör dem lätta att komma ihåg. Liknelsen blir en ”minneskrok” som liknelsens (egentliga) budskap kan hängas upp på.

Genom att använda vardagslivets växt- och djurliv som utgångspunkt för liknelser skapas dessutom en minneskedja mellan dessa ting och liknelsens innebörd. När åhöraren efter att ha hört en liknelse senare ser en åker eller ett får kan dessa yttre ting leda tanken tillbaka till liknelsen.

3. Den inre pedagogiken

Medan det till liknelsens ”yttre” pedagogiska funktioner hör att väcka åhörarens nyfikenhet och fungera som minnesstöd, är dess ”inre” mål att skapa kunskap.

a. Belysa genom att konkretisera

Liknelseforskaren Birger Gerhardsson framhåller att liknelsernas grundläggande funktion är att belysa något, i betydelsen lysa upp det.³ Det är inte frågan om att informera, utan att klargöra något på ett sådant sätt att man får åhörarna att förstå vad saken gäller – och efterleva den insikten.

När Jesus alltså ska förklara en andlig sanning tar han omvägen via åhörarnas vardagliga erfarenhet. Liknelserna går från det enkla till det komplexa. Genom konkreta liknelser lär Jesus lärjungarna känna ”himmelrikets hemligheter” (Matt. 13:11). Det finns dock samtidigt en direkt motsatt funktion, som Jesus nämner som en anledning till att han talar i liknelser: att dölja budskapet.

b. Dölja budskapet

För åhörare som inte hade intresse för den andliga verklighet som Jesu liknelser skildrade, förblev liknelserna gåtor. När lärjungarna frågade Jesus om förklaring på liknelserna gav hand dem alltid det. Men på lärjungarnas fråga varför han talade till det övriga folket i liknelser svarade han:

”Ni har fått lära känna himmelrikets hemligheter, men det har inte de andra. Ty den som har skall få, och det i överflöd, men den som inte har, från honom skall tas också det han har. Jag talar till dem i liknelser, eftersom de ser utan att se och hör utan att höra eller förstå” (Matt. 13:11-12).

Jesu egentliga syfte med liknelserna var att kasta ljus över ”himmelrikets hemligheter”, men för åhörare som bara hade ett världsligt-politiskt Messias-ideal, blev hans ord beslöjade. Liknelserna kom till och med att förstärka den avvisande hållning de hade mot honom.

Många har funderat på detta. Claude C. Jones antar att Jesus använde liknelser för att skydda sitt budskap, så att de som inte var intresserade av att förstå, heller inte skulle kunna angripa det. Jesu liknelser skulle, menar Jones, följa principen: ”Ge inte det heliga åt hundarna och kasta inte era pärlor för svinen. De trampar ner

dem och vänder sig om och sliter sönder er” (Matt. 7:6).⁴ Genom att förkunna i liknelsens form, kunde budskapet framföras offentligt för allt folk, även motståndare, men ändå utan att dess verkliga innehåll blev angripet och förlöjligt.

C. Skovgaard-Petersen menar att det faktum att Jesus dolde sanningen i liknelser hade sin grund i en bestämd historisk situation.⁵ De stora folkskarnorna hade vid denna tidpunkt andligt sett alltmer börjat sluta sig för Jesus; de ville bara ha honom till att bota sina sjuka. Genom att under denna period endast tala i liknelser ville Jesus spetsa till situationen och leda folket till ett avgörande val. Genom liknelserna dolde Jesus himmelrikets hemligheter för dem som oåterkalleligt tagit ställning mot honom. De kunde välja att avfärda alltsammans som ord utan djupare verklighet.

Samtidigt, menar Skovgaard-Petersen, tar denna pedagogik hänsyn till dem som möjligen ännu kunde vinnas för Jesu budskap. Det fanns ju en möjlighet att budskapet ”just genom att döljas under liknelsens skal, kunde till och med hos de för ögonblicket motsträviga ligga kvar till ett senare tillfälle”, eftersom ”det ord, som inkapslats i liknelsernas bilder, kan liksom sädeskorntet ligga i sitt skal årtionden igenom och vänta på att betingelserna för växandet skola infinna sig.”⁶ Möjligen tänkte Jesus alltså att en del åhörare skulle ta avstånd från hans budskap om han vid denna tid presenterade det i klartext, men hoppades genom liknelserna skapa betingelser för åhörarna att vid ett senare tillfälle kunna ta till sig det.

Den förklaringen Jesus själv ger visar att de som inte vill lyssna till Guds Ord möter en förfärande sida av Guds väsen. Mot de avoga ställer sig Gud avog (Ps 18:27), talar till dem på ett språk de inte förstår och tar ifrån dem även det de har.

c. Indirekt lärande väcker reflexion

Till skillnad från *direkt* undervisning, som ger klara fakta, är liknelseberättande *indirekt* undervisning, där liknelsens yttre berättelse inte är liknelsens budskap. Många av liknelserna är gåtfulla. Därför lockar de fram nyfikenhet. Det blir en utmaning att ”lösa gåtan”. Detta betraktar flera liknelseforskare som en viktig poäng. Eftersom Jesus inte alltid omedelbart förklarade sina liknelser, blev åhörarna tvungna att själva fundera, diskutera och fråga: ”Vad menade han?” Jesus skapar alltså en undervisningssituation som fortsätter efter att ”lektionen” är slut. Den indirekta undervisningen driver åhörarna att själva vara aktiva. Kunskapen blir därmed ”deras” på ett annat sätt än om den serveras färdigtuggad.

Vissa liknelser slutade på ett sådant sätt att en åhörare, som förstått liknelsens mening, ändå kunde fortsätta att reflektera över den. Ett exempel är fikonsträdet i vingården (Luk. 13:6-9). Fikonträdet är här en bild på människan och väcker frågan: Kommer det ofruktsamma fikonsträdet att bära frukt eller blir det nedhugget? På samma sätt är slutet på liknelsen om den förlorade sonen öppet (Luk. 15:11-32): Lät den äldre brodern sig övertalas av sin far att gå in till festen eller stannade han trotsigt utanför? Svaret ligger hos åhöraren.

d. Byta perspektiv

Somliga liknelser använder Jesus för att åhöraren ska få ett nytt perspektiv på sig själv. När åhöraren sitter fast i sin åsikt om en sak, kan läraren måla upp en analog (liknande) situation – med ett annat sceneri och andra aktörer – där åhöraren är obunden av förutfattade meningar. Åhöraren leds till att dra en slutsats om denna situation, som läraren sedan kan överföra på åhörarens egen situation. Åhöraren upptäcker sanningen om sig själv. Det ser vi

exempel på i historien om den fattiges enda lamm, som profeten Natan berättar för David (2 Sam. 12:1-14) och i liknelsen om de båda gäldenärerna, som Jesus berättade för farisén Simon (Luk. 7:36-50). Ofta förstår inte åhörarna själva vart liknelsen leder dem, förrän höjdpunkten kommer och de upptäcker att de uttalat en dom över sig själva.

I liknelsen om den obarmhärtige tjänaren (Matt. 18:23-34, se ovan) blir åhörarna provocerade av tjänarens behandling av sin medtjänare. Liknelsen fortsätter: ”När hans medtjänare såg vad som hände, blev de mycket upprörda och gick och talade om alltsammans för sin herre” (Matt. 18:31). Liksom medtjänarna i liknelsen, blir åhörarna upprörda över tjänarens obarmhärtiga sinne. Därmed tvingas de dra slutsatsen att de borde förlåta sina medmänniskor utan att räkna, eftersom medmänniskornas oförätter väger lätt i jämförelse med den skuld Gud förlåtit åhörarna själva. Med liknelsens hjälp för Jesus alltså åhörarna till ett nytt betraktelsesätt på sin egen situation.

Praktisk tillämpning

Ingen har överträffat Jesus i liknelser. Försöker vi använda Jesu pedagogik, så får vi komma ihåg att vi aldrig kan få till det så genomarbetat bra som han. Men en del av de pedagogiska förtjänster som finns i Jesu liknelser kan bli nyttiga insikter om undervisning i allmänhet.

För det första lägger vi märke till berättelsens förmåga att skapa intresse – en uppmuntran för präster och söndagskollärare att använda berättelser. Vi ser också att liknelser och berättelser är lätta att minnas och ett stöd för abstraktare insikter.

Vidare ser vi hur det kan vara en fördel att inte servera svaren för tidigt, utan istället stimulera fram elevernas egen reflektion och kunskapssökande. Denna pedagogik har på senare år blivit populär i Sverige under betäckningen problembaserad inläring (PBL).

Jesu sätt att berätta liknelser påminner oss också att möta åhörarna i deras egen livsvärld, att förklara ”Guds rikes hemligheter” genom att ta omvägen via deras vardagliga erfarenhet. Genom sådana liknelser kan vi kasta ljus över uttryck och sakförhållanden i Bibeln.

Daniel Brandt, Umeå
gymnasielärare

Noter

¹ Tomas Kroksmark, *Didaskalos: Undervisningsmetodik vid vår tideräkningens början med särskild inriktning mot Jesu undervisningsmetodik* (Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 1996). Pedagogikprofessor Kroksmarks studie av Jesu undervisningsmetodik är intressant. I avhandlingens resultatdel listar Kroksmark, förutom liknelsen, ytterligare fjorton grundläggande typer av undervisningsmetoder som Jesus använde.

² Claude C. Jones, *The Teaching Methods of the Master* (St. Louis: The Bethany Press, 1957) 34.

³ Birger Gerhardsson, *Jesu liknelser* (Lund: Novapress, 1999) 16, 91.

⁴ Jones, 36-37.

⁵ C. Skovgaard-Petersen, *Jesu liknelser*. (Uppsala: J. A. Lindblads förlag, 1922) 97-101.

⁶ Skovgaard-Petersen, 101.

Till mötes: herdabrev till församlingarna i Göteborgs stift

Biskop Carl Axel Aurelius (f. 1948) försöker i sitt herdabrev teckna något av Svenska kyrkans karakteristiska egenart. Denna egenart kan man komma åt via en reflexion över Svenska kyrkan som (a) folkkyrka, (b) bekännelsekyrka och (c) brokyrka. En riktig utläggning av dessa termer – menar förf. – måste kunna påvisa hur två element hör nära samman med varandra: dels troheten mot be-kännelsen eller ”arvet”, dels ansvaret för eller ”öppenheten” mot vad förf. kallar ”den andre”. Troheten mot be-kännelsen bottenar i att Gud har kommit kyrkan till mötes och givit den dess identitet. Nu måste den också vara beredd att gå den andre till mötes. Trohet och öppenhet hör samman.

Redan som student i Lund i slutet på 60-talet hade förf. lagt märke till att båda de kristna studentföreningarna i staden hade svårt att hålla samman dessa element: ”I det ena fallet föreföll mig den kristna identiteten vara markerad på samhällsengagemangets bekostnad. I det andra fallet förhöll det sig precis tvärtom.” Förf. konstaterar: ”Möjligen anade jag redan då [1968], att jag stod inför ett problem som jag skulle få brottas med även framgent.”

Förf.:s utläggningar av vad som menas med folk-, bekännelse- och brokyrka ges i kap. 4-6. Dessa utläggningar föregås – i kap. 3 – av en skiss av karakteristiska drag hos ”vår tid” och ”några tankar om kyrkan”. I kap. 1-2 försöker förf. få fram hur trohet och öppenhet/ansvar har förenats under äldre tider; i dessa kapitel behandlas ”Arvet från fornkyrkan” resp. ”Arvet från reformationen”. Om arvet från kyrkväckelsen har herdabrevet inget att berätta.

Vad menas då med folkkyrka? Och vad betyder det att Svenska kyrkan är bekännelsekyrka och brokyrka? Svar: Det är vanskligt att veta. Ätminstone är det svårt att säga exakt.

Man kan exempelvis ”vara folkkyrka på lite olika sätt i olika miljöer med delvis olika utmaningar”. Beroende på den lokala situationen kan något av dragen hos folkkyrkan betonas starkare än andra drag. De drag som förf. menar sig kunna analysera fram med hjälp av ”de olika orden för ’folk’ i Nya testamentet” (s. 87-91) är följande: (1) den gudstjänstfirande församlingen; (2) en församling för folket, ”för dem som är marginaliserade på grund av fattigdom, hudfärg, kön eller sexuell orientering”; (3) en folkens församling; (4) en demokratisk församling; (5) en gränsöverskridande församling. Så pass mycket *political correctness* kan man alltså finna i Nya testamentet bara genom ett enkelt ordstudium.

I kapitlet om Svenska kyrkan som bekännelsekyrka framhåller förf. i anslutning till Nathan Söderblom att be-kännelsens funktion är att ”skydda vår glädje”; detta tolkar han särskilt såsom åsyftande glädjen i gudstjänsten. Han betonar också förmånen att få vila i kyrkans gemensamma tro. Kyrkoordningens inledande paragraf citeras och utlägges – dock utan någon problematisering av förhållandet att ”andra av Svenska kyrkan bejakade dokument” i denna paragraf ges samma status som Konkordieboken. Reflexioner kring faran för och tendenser till inre förfall och otrohet mot be-kännelsen saknas, liksom uttryck för Grundtvigs insikt: ”bekende sandhed ingen kan, som løgn ej vil forsage.”

Nathan Söderbloms visioner och insatser återkommer i kapitlet om brokyrkan. Men nu blir det verkligen svårt att få grepp om i vilken mening förf. menar att den officiella Svenska kyrkan som den är idag verkligen kan sägas vara en sådan kyrka. De konkreta initiativen och insatserna under senare år torde vara ett svårforcerat hinder även för avancerade retoriska utläggningar kring ämnet ”Svenska kyrkan som brokyrka”. Förf. talar faktiskt i detta kapitel om den ”självgodhet” och den ”anspråksfullhet” som ”utgör en frestelse för varje kyrka”, och han nämner ”den förfärande risken att även en kyrklig tradition kan råka i förfall”. Men det är svårt att veta om detta är sagt som svenskkyrklig självvrannsakan; den explicita tillämpningen gäller nämligen – de Tyska kristna på 30-talet och Sydafrika under apartheid!

Kapitlet om arvet från fornkyrkan är tämligen ytligt. Det undviker utan tillfredsställande motivering de stora teologerna och deras kamp för Kyrkans tro. Här märks inte mycket som skulle påminna om entusiasmen i t.ex. Bo Giertz’ herdabrev – ”det är stort att få bli försvinnande liten i Kyrkans väldiga sammanhang” – och ingenting som skulle föra tankarna till John Henry Newmans möte med den gamla (eller unga) Kyrkan: ”Jag blev både upprymd och förvirrad av hennes asketers självövertvinnelse, hennes martyrs saktmod, hennes biskopars oemotståndliga beslutsamhet och den fröjdefulla spänsten i hennes anlopp.”

Förf. är Lutherforskarer. Och det är just i avsnitten om Luther och reformationen som han kommer till sin rätt. Här finner vi ett tydligt svar på hur Luther tog ansvar för ”den andre”: genom att författa Lilla och Stora Katekesen och mana prästerna till flitig katekesundervisning. ”En människa skall först komma till insikt om sitt sjukdomstillstånd. Så sker genom undervisningen i buden. Därefter skall hon undervisas om den medicin som finns att tillgå, vilket uppnås när hon lär känna den kristna tron. Slutligen skall hon lära sig var och hur denna medicin blir tillgänglig för henne. Detta sker genom bönen och sakramenten.” En liknande undervisning behövs även i dag, då sekulariseringen har förorsakat en stor glömska i frågor som rör den kristna tron. Det räds förf. inte att framhålla.

Den som vill ta del av Carl Axel Aurelius’ insikter rörande Luther och den lutherska be-kännelsen, har något att hämta i herdabrevet. Men en läsning av hans bok om Augsburgska be-kännelsen (*Hjärtpunkten*, Artos 1995) är långt mera givande.

Sven-Olav Back, Finland
lektor i Bibelns grundspråk och exegetik vid Åbo adkademi

Till mötes: herdabrev till församlingarna i Göteborgs stift.
Verbum, 2004
Carl Axel Aurelius
127 sidor
ISBN 91-526-3005-6